

*В.П. Приходько, ст. викладач,
Українська академія банківської справи НБУ*

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ БАНКІВСЬКОГО ПРАВА

Відзначаючи важливу роль принципів права в правотворенні і правозастосуванні, правова доктрина радянських часів не визнавала за ними статусу джерела права у формальному значенні. Це аргументувалось тим, що принципи права не мають власної форми вираження, а наділені формою того акта, складовою частиною змісту якого вони є. Вузьконормативне розуміння права заперечувало саме існування надпозитивних принципів права, які були б критерієм легітимності законодавства і могли б застосовуватися судом при його прогалинах. Не змінювало становища і припущення аналогії права, тобто можливості розгляду справи, виходячи із загальних начал і змісту законодавства. Справа в тому, що в умовах ототожнення права і закону загальні начала і зміст законодавства необхідно було виводити із самого законодавства, а не з абстрактної “вищої ідеї”. Як відзначає Р.З. Лівшиць, принципи права необхідно виводити із самої правової матерії, а не із ідеологічних категорій. Визнаючи за правом систему суспільного порядку, засіб суспільної згоди, шлях і засіб запобігання вирішення протиріч, необхідно відповідно конструювати і принципи права. Принципи права охоплюють всю правову матерію – і ідеї, і норми, і відносини – і надають їй логічності, послідовності, збалансованості. В принципах права немов синтезується світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Принципи – немов сухий залишок багатой правової матерії, її суть вивільнена від конкретики і частковості.

Принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні права. Нагадаємо, що еволюція права іде від ідей до норм, потім через реалізацію норм – до суспільної практики. І, починаючи з появи ідеї, а ідея дуже часто формується у вигляді правового принципу, принцип визначає розвиток прав. Оскільки банківське право покликане служити теоретичною основою побудови банківської системи України, встановлення принципів банківського права має не лише теоретично-пізнавальне, але і практичне значення. Без урахування загальних начал, на яких формується українське банківське право, неможливо правильно тлумачити і застосовувати його норми, що особливо актуально у зв'язку з наявністю в сучасному банківському законодавстві значної кількості прогалин, невідповідностей і протиріч. Необхідно зважити на те, що банківська система України спирається на принципи та правовий порядок функціонування всієї грошово-кредитної та фінансової системи, головні принципи якої закріплені в Конституції України.

Отже, основними орієнтирами у формуванні окремих джерел банківського права стануть саме конституційні принципи.

Як вказував Селиванов А.О., конституційні засади є тим елементом права в цілому і банківського зокрема, яке має відповідати їм, орієнтуватися

на них і з них виходити. Конституційні принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні банківського права, створюють конституційні засади правового регулювання банківської системи і банківської діяльності, визначають сферу внутрішніх і зовнішніх правовідносин, в яких функціонують банківські та кредитно-фінансові установи. В Конституції України закріплено п'ять визначальних принципів статусу Національного банку України. Перший (ст. 99 Конституції України) – формулює основну функцію НБУ – підтримання стабільності грошової одиниці. Другий (п. 8 статті 85 Конституції України) – встановлює особисту відповідальність вищої посадової особи в банківській системі Голови НБУ. Третій (п. 19 статті 85 та п. 12 статті 10-6 Конституції України) – визначає паритетність Верховної Ради України та Президента України щодо призначення Голови та членів Правління НБУ. Четвертий (ст. 100 Конституції України) – закріплює створення та функціонування Ради НБУ. П'ятий (ст. 100 Конституції України) – визначає за НБУ статус єдиного державного органу управління грошима та валютною системою. До недавнього часу був шостий конституційний принцип – який за статті 93 Конституції України визначає за НБУ статус суб'єкта законодавчої ініціативи. Але відповідно до Закону України від 08.12.2004 № 2222-VI (2222-15) в статтю 93 Конституції України було внесено зміни, за якими Національний банк України позбавлявся права законодавчої ініціативи і вищевказаний принцип втратив своє значення.

Конституційні принципи банківського права мають концептуальне значення і відрізняються від його норм тим, що мають більш високий рівень узагальнення і зачіпають головні питання відносин, що складають предмет банківського права, є ядром його системи. Правові норми повинні погоджуватися з принципами права і відсутність цього є умовою для скасування чи зміни відповідних норм. Однак право в даному випадку не слід розуміти вузьконормативно, тобто заперечувати саму можливість надпозитивних принципів права, які є критерієм легітимності законодавства і можуть застосовуватися за наявності в ньому прогалин. Таким чином, і конституційні принципи банківського права є факторами впливу на формування змісту джерел банківського права України.